

סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 —
האמנם נועד הוא למסייע?

מאת

פרופ' ש"ז פלר

1. ההלכה הפסוקה. 2. המסייע לדבר עבירה ותחולת סעיף 24. 3. משמעות תנאי "הנוכחות". 4. תנאי "הנוכחות" בסעיפים המקבילים של חוקים פליליים מאותו מקור השראה. 5. הטעם העקרוני לגירסתנו. א. המשמעות המהותית של הוראת הפתיחה שבסעיף 23(1) לפקודה; ב. "המשמעות" הפרוצידוראלית של הוראת הפתיחה שבסעיף 23(1) לפקודה; ג. ההבחנה הפונקציונאלית בין צורות השותפות. 6. הגישה כלפי המשדל. 7. האחריות של המבצעים בצוותא. 8. האסמכתאות שהובאו — בענין דהאן וכו' הרוש. 9. סיכום.

1. ההלכה הפסוקה

בהלכה הפסוקה שלנו נתקבל כדבר מובן כאליו, שאינו טעון עוד הוכחה כלשהי — אקסיומאטי — כי:

"בסעיף 24 בא המחוקק לקבוע את אחריותו הפלילית של אדם (להלן — "המסייע") במקרה הספציפי, שבו הסכים עם אחר לפעול יחדיו לשם השגת מטרה בלתי-חוקית ולאחר מכן, תוך שתפס פעולה לצורך זה, ביצע השני (להלן — "העבריין העיקרי") עבירה או עבירות... לרבות עבירה שהראשון לא נתכוון לה... ובלבד שנתמלאו שאר התנאים האמורים בסעיף 24"¹.

כך נפתח הניתוח של טיעוני הצדדים ביחס לזיכויו של הנאשם בן-הרוש מההאשמה

1 זהו לשונו של הסעיף:

"Offences committed in prosecution of common purpose.

24. When two or more persons form a common intention to prosecute an unlawful purpose in conjunction with one another, and in the prosecution of such purpose any offence or offences is or are committed of such a nature that the commission is a probable consequence of the prosecution of such purpose, each of such persons being present at the commission of any of such offences is deemed to have committed the offence or offences committed."

ברצח לפי סעיף 214(ד) לפקודת החוק הפלילי, 1936, בע"פ 377/67 דהאן ובן-הרוש ג' פ.ו. וערעור שכנגד³ (להלן: עניין דהאן ובן-הרוש).
 כלומר, לפי ההלכה הפסוקה, הנחת יסוד בלתי מעוררת היא, כי סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, נועד להגדרת היקף האחריות הפלילית של המסייע לדבר עבירה; וזאת, הן אם רואים בו – בסעיף זה – "סעיף מהותי עצמאי"⁴, כפי שגורס הנשיא, והן אם רואים את הגדרת היקף האחריות – ושוב כל המסייע בלבד – מכוח סעיף 24, כ"הגדרת מילואים" של ההוראה הכללית המצויה בסעיף 23(1)(ג) לפקודת החוק הפלילי, 1936, והמגדירה את "המסייע בביצוע העבירה", כלשונו של השופט הלוי בע"פ 49/52 הלאל ג' הייה"מ⁵. מובן כי מאותה נקודת ראות, ניתן לאפיין גם את היחס שבין סעיף 25 לפקודת החוק הפלילי, 1936 – הדן בהגדרת היקף אחריותו של המשידל והמקביל לסעיף 24 – לבין הוראת סעיף 23(1)(ד) לאותה פקודה⁷, לפי אותן השקפות. לענייננו, אין, בשלב זה, להתייחס להבחנות ולסיווגים אחרונים אלה. השאלה, שברצוננו לדון בה, היא: מהו גשוא ההסדרה של הוראות סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי,
 2 זו הוראת סעיף 214(ד) האמור:

"Murder.

214. Any person who:—

(a) ...

(b) ...

(c) ...

(d) where an offence has been committed causes the death of any person in order to secure the escape or avoidance of punishment in connection with such offence of himself or of any other person associated with him as a principal or as an accessory in the commission of such offence, is guilty of a felony. Such felony is termed murder."

3 פד"י כ"ג (1), עמ' 197, בעמ' 217.

4 שם, בעמ' 218.

5 להלן נוסח ההוראה האמורה:

"Principal offenders.

23. (1) When an offence is committed each of the following persons is deemed to have taken part in committing the offence, and to be guilty of the offence, and may be charged with committing it; that is to say:—

...

(c) every person who, whether or not he is present at the time the offence is committed, aids another person in committing the offence. A person is deemed to aid if he is present at the place where an offence is committed for the purpose of overawing opposition or of strengthening the resolution of the actual perpetrator or of ensuring the carrying out of an intended offence."

6 פד"י ז', עמ' 337, בעמ' 357.

7 ראה את הוראת הפתיחה שבסעיף 23(1) לפקודה, בהערה מס' 5 דלעיל, הוראה, שיש להוסיף עליה את הוראת הפיסקה (ד), אשר לשונה כדלקמן:

"(d) every person who, whether or not he is present at the time of the offence is committed, counsels or procures any other person to commit the offence."

סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 — האמנם נועד הוא למסייע?

1936, כאשר לגבי התשובה לשאלה זו, תמימות דעים מלאה דווקא בפסיקה הישראלית; והיא, כי בהוראות אלה בא המחוקק להרחיב — בתנאים הספציפיים הקבועים בסעיף — את אחריותו הפלילית של המסייע, גם בשל העבירות הנוספות או האחרות שנעברו על-ידי המבצע העיקרי, אף אם ביצוען לא היה בתחום ציפיותו של הראשון.⁸ כלומר, ותוך הדגשה, להרחיב את האחריות הפלילית של מסייע, ולא של שותף מסוג אחר, כגון "מבצע בצוותא" (coauthor) או משדל; שהרי, על המשדל חל, מבחינה זו של הרחבת היקף אחריותו, סעיף 25 לפקודת החוק הפלילי, 1936, ואילו על המבצע בצוותא, ייתכן לגרוס, כי יחולו הוראות סעיף 24 לפקודה על-פי קל וחומר — כל מבצע כאמור הינו ממילא, ותמיד, גם מסייע לחברו במהלך ההגשמה, בצוותא חדא, של המזימה המשותפת,⁹ עם כל הכרוך בכך גם בנוגע לביצוע עבירה נוספת או אחרת, מוז שתוכננה מראש.

האמנם מובן מאליו כי סעיף 24 האמור מיועד להרחבת האחריות הפלילית של המסייע דווקא, מעבר לעבירה אשר בביצועה התכוון להשתתף, למרות שאין בסעיף זה כל התייחסות ורמז למסייע? או, שמא, נועד הסעיף, מפורשות, דווקא למבצע בצוותא בלבד, שעליו ליתן את הדין גם בשל העבירה שבוצעה מעבר למתוכנן, על-ידי חברו לעבירה — מבצע עיקרי גם הוא — במהלך ההגשמה ביחד של המזימה המשותפת, למרות שלא חזו מראש את התפתחות הדברים מבחינה זו, אך כאשר, בנסיבות העניין, היה הנולד בגדר של "probable consequence" — תוצאה מסתברת?

2. המסייע לדבר עבירה ותחולת סעיף 24

הספק בדבר התצמדה של תחולת סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, למסייע לדבר עבירה, התעורר בנו — וקשה שלא יתעורר גם באחרים — מפאת התנאי הרביעי¹⁰ בו מותנית תחולת סעיף 24 האמור: "לשון תנאי זה מחייבת שהמסייע היה נוכח בשעת ביצוע העבירה שבוצעה למעשה", התייחסותנו לתנאי זה — בלשון בית-המשפט העליון, בעניין דהאן ובן-הרדש¹¹ — באה לציין ולהדגיש, שוב ושוב, את הפרשנות בהלכה הפסוקה של המלים: "each of such persons being presented at the commission: of any of such offences", שבסעיף 24, פרשנות, אשר לפיה, "each of such persons", פירושו שותף בתפקיד "מסייע" ולא דווקא בתפקיד מבצע עיקרי ביחד עם מבצע עיקרי אחר — כמבצעים בצוותא, coauthors או joint perpetrators בלעז. ובכן, בלי התנאי הנ"ל — המחייב נוכחות המסייע בשעת ביצוע העבירה וכמובן גם במקום שבו היא נעברה — סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, אינו בר תחולה.

8 עניין דהאן ובן-הרדש, בעמ' 218; ראה גם: ע"פ 49/52 הלאל ב' היהודים, פד"י ז' (1), עמ' 357; ע"פ 232/55 היהודים ב' גרינוולד, פד"י י"ב, עמ' 2017, בעמ' 2068; ע"פ 100/55 מאיר ב' היהודים, פד"י ט', עמ' 1225, בעמ' 1226.

9 למעשה, בדיוק זה היה המצב בעניין דהאן ובן-הרדש; הם ניגשו לביצוע מעשה השוד כמבצעים בצוותא — coauthors — וכך גם הורשעו ביחס למעשה זה; שניהם הורשעו בניסיון לשוד מוויי, ולא אחד — דהאן — בניסיון כאמור, ואילו השני — בן-הרדש — כמסייע לנסיון לשוד בלבד.

10 על-פי המיספור של הנשיא (אגרנט) בעניין דהאן ובן-הרדש, בעמ' 219 ובעמ' 236–237.

11 בעמ' 236, מול אות השוליים ו'; אותה לשון נקוטה גם בעמ' 219, מול אות השוליים א'.

ואו מתעוררת השאלה: כמה מוצדקת זהבחה בין המסייע שהיה נוכח בשעת ביצוע העבירה – אף במובן הצר ביותר של מושג ה"נוכחות" – לבין המסייע שלא היה נוכח כאמור – אף במובן הצר ביותר של מושג ה"נוכחות"¹². וזאת, באותם מקרים בהם הצפיה הסבירה לאפשרות ביצוע העבירה האחרת או הנוספת מושתתת, בעיקר, על תרומתו של השני להגשמת המזימה המשותפת, ואילו היחס בין אותה עבירה לבין תרומתו של הראשון קלוש ביותר, אם לא אפסי. למשל, בעוד שהמסייע הראשון חיכה ממש בזירת ביצוע המעשה כדי לאבטח את הסעתו והסתלקותו של המבצע העיקרי, עם הגשמת מזימת השוד המשותפת, ובכך הוא – אותו מסייע – היה נוכח בשעת ביצוע המעשה, המסייע השני סיפק את האקדח למבצע – כמובן לפני המעשה, ובמקום אחר מאשר בו השוד עתיד להתבצע – כדי לאיים באותו אקדח על הקרבן בשעת המעשה, ותוך כדי כך נגרם גם מותו; כמובן, התנאי הרביעי לא יתמלא ביחס למסייע השני, שסיפק את הכלי הקטלני, ואם התוצאה הקטלנית היתה רק בגדר הצפיה הסבירה, אזי הוא יהא מוגן בפני כל האשמה ברצח, למרות שצפיה כאמור תספיק בהחלט כדי לייחס את הרצח גם למסייע הראשון, ולא רק למבצע העיקרי, אם כי תרומתו¹³ לגרימת התוצאה הקטלנית קטנה לאין שיעור, לעומת תרומתו של המסייע האחר. כלום, יכול להשלים הפרשן עם פרשנות כזאת של סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936? האין כאן משום אבסורד? שאלה זו עוררה בנו את הספק אם, אכן, ניתן לייחד את סעיף 24 להרתבת האחריות הפלילית של המסייע לדבר עבירה, כאשר המבצע העיקרי חרג או סטה מן המתוכנן; וזאת, כאמור, כאשר, לא בתוך הסעיף עצמו ואף לא בכותרת השוליים שלו, אין כל התייחסות, לו גם בבחינת רמז, למסייע דווקא.

3. משמעות תנאי "הנוכחות"

לדעתנו, תנאי זה אינו מיועד כלל להפלול בין מסייעים על-פי נוכחותם או העדרותם בשעת העבירה במקום עשייתה; וזאת הן לאור לשונו המפורשת של סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, והן מבחינה עניינית. כאמור, בלשון הסעיף אין סימן וזכר למונח מסייע, ואילו, מבחינה עניינית, החלת הוראות הסעיף מוליכה, בין השאר, לאבסורד הנ"ל. תנאי הנוכחות עשוי להתיישב אך ורק עם ההיפותיזה של ביצוע העבירה בידי

12 לא יהא כאן לעניין לדון בהבחנה בין נוכחות "ממשית" לבין נוכחות "קונסטרוקטיבית". מוכנים אנו לייחס למונח "נוכחות" את המובן הרחב ביותר; כלומר כל אדם אשר התנהגותו בשעת ביצוע העבירה שלובה בפרשת עשייתה נחשב כנוכח גם בזירת העשייה, יהא מקום הימצאותו של אותו אדם במרחב, כאשר יהא. למשל, גם א', המקיים שיחה טלפונית עם ב' כדי להסחית את דעתו ולאפשר בכך, באותו זמן ממש, ליג' להתפרץ לתוך ביתו של ב' ולגנוב חפץ מסוים ולהסתלק משם באין מפריע, גם א' נוכח בשעת המעשה ובמקום עשייתו, ואין נפקא מינה אם ערך את השיחה מעיר אחרת, או מטלפון ציבורי הנמצא בחדר המדרגות של הבניין בו התבצעה הגניבה. ההיחס המודרניים והטכניים נותנים מימד חדש למושגים בדרך כלל, כולל מושג המקום או הזמן.

13 תרומה זו, ייתכן להעריך אותה בכך, שאולי, אלמלא הסיוע המתבטא בהבטחת ההסעה של המבצע העיקרי והסתלקותו לאחר ביצוע מעשה השוד, לא היה אותו מבצע ניגש כלל לביצוע המעשה.

סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 — האמנם נועד הוא למסייע?

שני מבצעים עיקריים או יותר; מה גם שהיפותיזה זו הולמת את הלשון המפורשת של הסעיף.

ואמנם, ההיפותיזה המתוארת בסעיף 24 האמור מאופיינת בארבעה נתונים, כפי שפירט אותם גם בית-המשפט העליון¹⁴.

- (1) שני אנשים או יותר ("two or more persons") זוממים יחד לפעול בצוותא חדא לשם השגת מטרה בלתי חוקית;
- (2) במהלך הגשמת המטרה המשותפת מתבצעת עבירה¹⁵ ("any offence or (offences is or are committed)");
- (3) שהיא תוצאה מסתברת ממהלך הגשמת המטרה האמורה ("is a probable consequence of the prosecution of such purpose");
- (4) כל אחד מאותם אנשים היו נוכחים בשעת ביצוע העבירה ("each of such persons being present at the commission...").

דומני, כי זהו הפירוט, המהימן למקור, של הנתונים בהם מאופיינת ההיפותיזה אליה מתייחס סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, למרות שבעניין דהאן ובן-הרוש תורגמו המלים "two or more persons" שבנתון הראשון, לצירוף העברי "המסייע והעבריין העיקרי", המלים "any offence is committed" שבנתון השני, תורגמו לצירוף "מבצע העבריין העיקרי", ואילו המלים "each of such persons" שבנתון הרביעי, תורגמו, בעברית, למלה "המסייע". והכל, ללא כל הסבר לכך, כדבר מובן מאליו, למרות שאין לתירגומים אלה האחיות הנורמאטיבית הדרושה, במקור האנגלי, כאמור.

ובכן, תוכן הסעיף 24 האמור, על נתוניו האמיתיים הנ"ל, על הלשון בה הם מובעים ועל הקשר ההדדי שביניהם, מצביע על היפותיזה בה האלמנט המרכזי הוא הביצוע "בצוותא חדא". דבר זה מחייב השתתפות בביצוע של שני אנשים או יותר, שיפעלו כגוף אחד, באותו תפקיד, שווה, בבהינת מבצעים עיקריים — coauthors — של מעשה העבירה אובייקט מוזמתם המשותפת. בהיפותיזה זו משתלב אף באורח טבעי, כמובן מאליו, בדרך כלל¹⁶, גם תנאי הנוכחות. שכן, רק במעמד זה, של מבצעים בצוותא חדא,

14 עניין דהאן ובן-הרוש, בעמ' 218-219.

15 היחיד כולל גם את הרבים.

16 ברור כי ה"נוכחות" האמורה, של מבצעים בצוותא, מהווה נתון טבעי כאמור, אלא במקרים הרגילים של עשיית עבירה. אולם, היא — "נוכחות" זו — אינה הכרחית תמיד. כך, למשל, יש ושיתוף הפעולה בין המבצעים בצוותא של העבירה מתממש בשלבים ובמקומות שונים, כאשר בשלבים מסויימים השתתפו רק אחדים מן המבצעים, וייתכן שבשלב כאמור תבוצע גם עבירה נוספת או אחרת מזו המתוכננת, כתוצאה מסתברת של מהלך ההגשמה של המטרה המשותפת; והנה כי הימצאות כל המבצעים העיקריים, בזמן ובמקום עשיית העבירה, אינה בהכרח נתון צמוד למעמדו כמבצע עיקרי של הצד המשתתף בביצוע העבירה. כיום, ניתן לתאר, בהחלט, חטיפת מטוס, כאשר, בעת מסויימת, מתחלפים אחדים מצוות החוטפים, ובשלב הבא ובמקום גיאוגרפי אחר, הם — בהרכב המחדש — מבצעים עבירה נוספת בגוף האדם, כתוצאה מסתברת מרדיפת המטרה המקורית. מובן, כי ייתכן להתייחס לדוגמאות מציאותיות נוספות, גם בתחום עבירות אחרות. מבחינה זו, ייתכן שיש פער בין "הטכניקה" המודרנית של ביצוע עבירות, לבין דרכי ביצוען המקובלות בזמן שהחוק הפלילי שלנו חוקק.

מסוגלים הצדדים לדבר עבירה לפעול, בדרך כלל, כשהם ביחד בשעת עשיית המעשה ובכך גם במקום עשייתו. בדרך זה מוגדר באורח מלא יותר טיב המעמד של הצד לדבר עבירה אשר לשון סעיף 24 האמור מתייחסת אליו. רק למעמד זה עשויה להלוים יותר גם האחריות הסולידארית הקבועה בסעיף זה, בגין העבירות הלא מתוכננות שנעברו על-ידי כל אחד מאלה הפועלים בצוותא חדא, במהלך הגשמת המזימה המשותפת, במידה שאותן עבירות היו בתחום הצפייה הסבירה.¹⁷

כאמור, תנאי "הנוכחות" אינו מיועד, איפוא, להפלות בין מסייע שנכח בשעת עשיית העבירה לבין מסייע שתרם את חלקו לעשייתה בזמן ובמקום אחרים, אלא הוא בא ליתן ביטוי לעובדה, המשתלבת בדרך הטבע בשאר הנתונים המרכיבים את ההיפותיזה, המפורשת והמפורטת באותו סעיף, של שני אנשים או יותר אשר ניגשו להגשמת מזימתם המשותפת, בבחינת מבצעים עיקריים, דווקא.

בנקודה זו מעניינת מאוד הלשון בה בית-המשפט העליון עצמו מנתח את התנאי הראשון, הן באורח כללי והן תוך הצמדתו לנסיבות הספציפיות של עניין דהאן ובן-הרדש.¹⁸ כאמור לעיל, התנאי נעוץ בכך ש"שני אנשים או יותר זממו יחד לפעול בצוותא חדא לשם השגת מטרה בלתי חוקית". מן הבחינה הכללית, מסכם בית המשפט העליון:

"נותר לי לציין, בנוגע לתנאי הראשון, שתמלים 'בצוותא חדא' באות ללמד, כי מדובר בקשר פלילי, לפיו הקושרים ישתתפו יחדיו בזמן ובמקום המיועדים להשגת

למעשה, כאמור, עצם המושג של "מקום" השתנה עם הפרוגרס הטכני. האם האדם המעסיק את בעל הבית בשיתה טלפונית ממושכת כדי לאפשר ביצוע באותה עת, של מעשה שוד מוויץ בחלק אחר של הבית, הינו פחות נוכח במקום הבריצוע — ממש מבחינת הפעולה הפיזית — מאשר אדם שהיה מחזיק את בעל הבית בכוח הזרוע, כדי לאפשר אותו דבר. וכי משנה אם הטלפון ניתן מדירה סמוכה לבית בו מתבצע השוד, מבניין אחר, מעיר אחרת או ממדינה אחרת באותו קונטיננט או בקונטיננט אחר? ובוודאי שתוך כדי ביצוע שוד כאמור, תיתכנה גם פגיעות בנפש, כתוצאה מסתברת של העובדות בהן מבצעים את השוד. לכן, יש לראות את זירת ביצוע העבירה ואת עניין הנוכחות בה, כעניין יחסי בלבד; ואילו הקובע בדבר היקף אחריותו של צד לדבר עבירה, בשל העבירה האחרת או הנוספת שבוצעה במהלך עשיית העבירה המקורית, הוא לאיזה צד, מבחינה פונקציונאלית, מתייחסת הוראת החוק הדנה באחריות זו.

על כל פנים, ירצה המקפיד לפרש את תנאי "הנוכחות" ביחס למבצעים העיקריים פרשנות קפדנית מצמצמת, רצונו הוא; אולם, לא תהא בפרשנות זו כדי לשנות מדברי המחוקק המפורשים, בהם הוא קובע — בסעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 — את סוג הצדדים לדבר עבירה עליו חלות הוראות סעיף זה. ייתכן שהיה מקום לתקן את הסעיף ולוותר על התנאי; אולם, זה בלבד לא ישנה את תחולת הסעיף רק על מבצעים עיקריים.

17 חייבים כאן לציין כי "צפיות סבירה" מותנית בידיעת העובדות הממשיות, שמהן אדם מן הישוב היה צופה מראש את השתלשלות הדברים. בלעדי רקע אינפורמטיבי כאמור, אין כל אפשרות לדבר על "צפיות סבירה". הוא הסייג הסובייקטיבי הטמון במבחן האובייקטיבי עליו מושתתת מדידת הצפיות הסבירה. יש להוסיף כי ידיעת העובדות אשר מהן אדם סביר היה מסיק את המסקנות המתבקשות, כוללת גם עצימת עיניים בפני קיומן של עובדות כאמור. ראה לנושא זה את עניין דהאן ובן-הרדש, בעמ' 229-234.

18 בעמ' 219-220.

המטרה המשותפת, כך שבזמן הזה ובאותו מקום הם יפעלו בדרך של מתן עזרה הדדית, הגנה הדדית ועידוד הדדי, הכל למען המטרה ההיא"¹⁹.
ההדדיות המודגשת שלוש פעמים — כל אחת לגבי היבט אחר של הפעילות המשותפת — באה להבליט את המעמד ההומוגיני של האנשים המשתתפים בה — והוא של מבצעים עיקריים דווקא. היבטים אלה אופייניים לשיתוף פעולה במסגרת הגשמת מזימה משותפת בצוותא חדא. הם אינם הולמים כלל את מתכונת תרומתו המשנית והעקיפה של המסייע לדבר עבירה, כאשר עשייתה, גופת, נעשית על-ידי המבצע העיקרי.
אין ספק כי גם כאשר בית-המשפט העליון מתייחס לנסיבות הספציפיות של הפעילות המשותפת של שני המערערים, דהאן ובן-הרוש, התמונה המצטיירת היא של שני מבצעים עיקריים של העבירה המקורית; הרי אין חולקין כי הם יצאו לבצע את השוד, עם כל הכרוך בו, כמבצעים עיקריים לכל דבר; כך חדרו לתוך סניף הבנק אותו תיכננו לשדוד, כך התנהגו עד סוף פעילותם העבריינית שם ותוך הנסיגה, ובתור מבצעים עיקריים גם הועמדו, שניהם, לדין, בשל עבירותיהם המשותפות. בנתונים אובייקטיביים כאלה, אף לא יכלה התמונה להצטייר אחרת.

אם זהו המצב, מדוע מתמיד בית-המשפט העליון וחוזר לתיזה הבסיסית שלו, לפיה סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, נועד להסדיר את האחריות הפלילית המורחבת דווקא של המסייע לדבר עבירה, בשל העבירות שעבר המבצע העיקרי במקומה או בנוסף לה, במהלך עשייתה? על סמך מה ההשוואה וההקבלה בין סעיף 24 האמור, לבין הוראות סעיף 23(1) (ב) ו-(ג) לפקודת הדנות, אמנם, בהגדרת הסיוע לדבר עבירה, אבל כאשר בסעיף 24 אין כל רמז, לא בנוסחו ולא בתוכנו, לצד הקרוי מסייע? נהפוך הוא; כל שלושת התנאים האובייקטיביים — הראשון, השני והרביעי — שבהם מותנית היווצרות האחריות המורחבת אליה מתייחס סעיף 24, כל אחד בנפרד וכולם במקובץ, מצביעים על צדדים המשתתפים בפעילות העבריינית ששמו להם למטרה, כולם כאחד, בתור מבצעים עיקריים, בצוותא חדא.

אם יש מקום לראות יחס של השלמה, כי אז הוא, בין סעיף 24 להוראות סעיף 23(1) (א) לפקודת החוק הפלילי, 1936, הדנות, גם הן, באתריות הפלילית של מבצעים עיקריים ביחד, אולם כאשר לא היו חריגות מן התוכנית המקורית.

לכן, ולסיכום דעתנו, ההתייחסות, בעניין דהאן ובן-הרוש, לשני אנשים²⁰, האחד בבחינת מסייע והאחר בבחינת מבצע עיקרי והגירסה כי סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, מסדיר את האחריות המורחבת של המסייע לדבר עבירה, כאשר המבצע העיקרי עבר, במקומה או בנוסף לה, עבירה אחרת, פירוש הדבר לייחס להוראות סעיף זה דברים שאינם מצויים בהן כלל, לא בנוסחן ולא ברוחן.

גירסתנו זו מתחזקת לאחר עיון גם בתחיקת מדינות אחרות אשר שאבו את דיני השותפות שלהן מאותו מקור שסיפק אותם גם לנו; והואיל וספקותינו בדבר תחום תחולתן של הוראות סעיף 24 האמור התעוררו בגלל תנאי "הנוכחות", נבדוק כיצד מתבטא תנאי זה בתחיקות אלה.

19 שם, בעמ' 219, בין אותיות השוליים ד' ו'ה'.
20 או יותר.

4. תנאי "הנוכחות" בסעיפים המקבילים של חוקים פליליים של מדינות אחרות מאותו מקור השראה

בדקנו כמה מן הקודקסים הפליליים של המדינות בהן הטביע המשפט האנגלי, בזמנו, את חותמו עליהם, ונוכחנו לדעת כי הסעיפים שבהם, המקבילים לסעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, אינם מתייחסים כלל לתנאי "הנוכחות", למרות שבכל הנוגע ליתר ההיבטים, הנוסחים הם זהים, לחלוטין או כמעט לחלוטין, בהבדלים לגמרי לא רלוונטיים. זה עולה מקריאת:

- סעיף 8 לחוק הפלילי של קווינסלנד — אוסטרליה²¹
- סעיף 8 לחוק הפלילי של ווסטרן — אוסטרליה²²
- סעיף 4 לחוק הפלילי של טסמניה — אוסטרליה²³
- סעיף 8 לחוק הפלילי של ניגריה²⁴
- סעיף 21 לחוק הפלילי של קפריסין²⁵
- סעיף 66(2) לחוק הפלילי של ניו-זילנד²⁶
- סעיף 21(2) לחוק הפלילי של קנדה²⁷.

21 זה לשונו של הסעיף:

"Offences committed in prosecution of common purpose.

8. When two or more persons form a common intention to prosecute an unlawful purpose in conjunction with one another, and in the prosecution of such purpose an offence is committed of such a nature that its commission was a probable consequence of the prosecution of such purpose, each of them is deemed to have committed the offence."

22 לשון הסעיף זהה ללשונו של סעיף 8 האמור בהערה מס' 21 דלעיל.

23 לשון הסעיף זהה ללשונו של סעיף 8 האמור בהערה מס' 21 דלעיל.

24 לשון הסעיף זהה ללשונו של סעיף 8 האמור בהערה מס' 21 דלעיל.

25 זה לשונו של הסעיף:

"Offences committed by joint offenders in prosecution of common purpose.

21. When two or more persons form a common intention to prosecute an unlawful purpose in connection with one another, and in the prosecution of such purpose an offence is committed of such a nature that its commission was a probable consequence of the prosecution of such purpose, each of them is deemed to have committed the offence."

26 לשונו של סעיף זה הינה כדלקמן:

"66. Parties to offences —

(1) ...

(2) Where two or more persons form a common intention to prosecute any unlawful purpose, and to assist each other therein, each of them is a party to every offence committed by any one of them in the prosecution of the common purpose if the commission of that offence was known to be a probable consequence of the prosecution of the common purpose."

27 וזו לשון הסעיף:

"Parties to offence — Common intention.

21. (1) ...

(2) Where two or more persons form an intention in common to carry

סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 – האמנם נועד הוא למסייע?

כלום, העדר כל התייחסות לתנאי "הנוכחות" מצביע כי במדינות אלה מורחבת האחריות הפלילית של המסייע עבור העבירה הנוספת או האחרת שבוצע על-ידי העבריין העיקרי, גם למקרה בו המסייע לא היה נוכח בשעת ביצוע העבירה? או, שמא, אין כל הבדל בין היקף תחולתו של סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, הישראלית, לבין היקף תחולתם של הסעיפים הנ"ל, מן הטעם הפשוט כי בסעיף זה, כבסעיפים הללו, אין כל זכר וסימן להתייחסות ל"מסייע", וכי הם, כולם, כאחד, חלים על מבצעים בצוותא, עיקריים, בלבד?

משמעויותי לכך, הינו לא רק התוכן בלבד, של כל הסעיפים האמורים, אלא גם הפרט המעניין, כי החוק הפלילי הקפריסאי מתייחס, מפורשות, בכותרת השוליים של סעיף 21 הנ"ל, לעבירות המובצעות על-ידי "joint offenders"; כלומר, על-ידי מבצעים בצוותא, עיקריים.

אם אמנם עשויה להיות לנו לעזר הבדיקה ההשוואתית של הוראות פקודת החוק הפלילי שלנו, לאור החוקים הפליליים שהונהגו על-ידי השלטון של בריטניה הגדולה במדינות השונות, שהיו, בזמנו, תחת הסותה או שליטתה, כי אז בדיקה זו של סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, איננה עשויה להמציא לנו אסמכתא לפרשנות סעיף זה, כפי שפורש בהלכה הפסוקה בארץ.

5. הטעם העקרוני לגירסתנו

אחר כל הדיון הקודם, עדיין ניתן להציג את השאלה אם, בכלל, יש טעם וצורך להבחין הבתנות בין היקף אחריותם של סוגי השותפים לדבר עבירה, למיניהם, לאור ההוראה הכלולה בפתיחה לסעיף 23(1) לפקודת החוק הפלילי, 1936.²⁸ הרי נאמר שם במפורש, כי, במקרה שהשתתפו מספר אנשים בעשיית העבירה, ייראה כל אחד אשם בה, כאילו הוא עצמו ביצע אותה, אף כשתרומתו התבטאה במה שמוגדר להלן – באותו סעיף קטן (1) – על פסקאותיו השונות – כסיוע או כשידול לביצוע העבירה בלבד.

כי כאשר קוראים את הוראות הפתיחה האמורה, ניתן לגרוס, כי בהגדירו את הצורות השונות של שותפות לדבר עבירה – כשהיא מתבצעת על-ידי אנשים מספר – בא המחוקק של סעיף 23 לקבוע אך ורק את הגבולות החיצוניים של הפעילויות הנלוות אל הביצוע העיקרי של העבירה, אשר, ביחד עמו, מצמיחות אחריות פלילית בגינתה. פעולה הנמצאת מחוץ לגבולות אלה נטולה כל משמעות פלילית²⁹; לעומת זאת, כל תרומה לביצוע העבירה, הנתפסת בהגדרות הכלולות באותו סעיף 23(1),

out an unlawful purpose and to assist each other therein and any one of them, in carrying out the common purpose, commits an offence, each of them who know or ought to have known that the commission of the offence would be a probable consequence of carrying out the common purpose is a party to that offence."

28 ראה את לשון ההוראה במקור האנגלי בהערה מס' 5 דלעיל.

29 אלא אם כן היא ענישה מכוח הוראה מיוחדת, כגון הניסיון לשידול שהינו בר עונשין מכוח הוראת סעיף 31 לפקודת החוק הפלילי. לעומת זאת, הניסיון לסיוע אינו בר עונשין כלל, שכן פעולה כזאת אינה כלולה בהגדרות הקבועות בסעיף 23(1), ואילו הוראה מיוחדת לגביה אין.

על פסקאותיו השונות, מושווית לפעילות של ביצוע, אף אם היא היתה פעילות עקיפה לביצוע העבירה על-ידי מישהו אחר. בקיצור, ההוראה שבפתיחת סעיף 23(1) לפקודת החוק הפלילי, 1936, באה לבטל את ההבחנות הפנימיות הפונקציונאלית בין צורות השותפות למיניהם — הביצוע העיקרי, השידול והסיוע; לכן, כל הוראה המתייחסת למבצעים העיקריים כוחה יפה גם למסייע ולמשדל, כאחד.

אם זוהי משמעות ההוראה האמורה, כי או שוב אין נפקא מינה אם סעיף 24 דן באורח מילולי במבצעים עיקריים בצוותא, בלבד. הרי מכוח הוראת הפתיחה של סעיף 23(1), רואים גם את יתר הצדדים לדבר העבירה, כמבצעים, כך שמושג זה — מבצע עיקרי — כולל גם את המסייע ואת המשדל, כמובן, בהעדר הוראה מיוחדת אחרת, ולכן סעיף 24 הנ"ל חל גם על המסייע³⁰.

האמנם כך המצב? או שמא, כפי שגראה מיד, משמעות ההוראה שבפתיחת סעיף 23(1) לפקודת החוק הפלילי, 1936, אינה בדיוק זו של השוואת צורות השותפות העקיפה לזו הישירה, ביטול כל הבחנה פנימית ביניהן והשוואתן המושגית והמינוחית לביצוע העיקרי, עד כדי כך שכל הוראה המתייחסת למבצע חלה מכללא גם על יתר הצדדים.

א. המשמעות המהותית של הוראת הפתיחה שבסעיף 23(1) לפקודה. לדעתנו, נותנת הוראה זו ביטוי גורמטיבי לשלושה רעיונות מהותיים:

— האחד, של "אחדות העבירה", למרות שהשתתפו בביצועה צדדים מספר, לו גם כל אחד בתפקיד שונה; העבירה מוסיפה להישאר אחת ויחידה, גם כשהיא רבת משתתפים, ועל אף השוני הפונקציונאלי שבחלקו של כל אחד מסוגי השותפים האמורים באותו סעיף 23(1) — מבצעים עיקריים על-פי ס"ק (א), מסייע על-פי ס"ק (ב) ו- (ג) ומשדל על-פי ס"ק (ד). אין כל אחד מן הצדדים האמורים מבצע "עבירה" נפרדת³¹. משמעות מהותית זו נובעת ברורות מכך, שהוראת הפתיחה של סעיף 23(1) מתייחסת לעבירה המיוחדת שנעברה תוך השתתפות צדדים מספר ובתפקידים שונים, רק בלשון יחיד — "the offence".

— האחר, של "אי-חלוקת האחריות הפלילית" בגין העבירה שבוצעה תוך השתתפות צדדים מספר, לפי מספרם. בהבדל מן התחום האזרחי בו מוגבלת האחריות לגובה הנזק, כאשר החובה לפצות אותו מתחלקת בין אלה שתרמו לגרימתו, כולל אף הניזוק עצמו; בתחום הפלילי, באה האחריות — הפלילית — כמובן — כתגובת המדינה למעשה האנטי- חברתי של האדם ולשם מניעת הישנותו; ואם היו מעורבים בעבירה הפלילית יותר מאדם אחד, כי או שאלת האחריות בגינה הינה עניין ישיר שבין המדינה לבין כל אחד מן הצדדים, לפי החומרה הטמונה בהתנהגותו הוא, בגבולות האחריות הקבועה בחוק, מבלי שהאחריות המירבית הקבועה בגין העבירה כולה תהווה גבול מכסימאלי לסך-הכל של העונשים שאפשר להטיל על כל הצדדים בשל השתתפותם בעשיית העבירה. כלומר, כל אחד מן הצדדים אחראי כלפי המדינה אחריות פלילית מלאה בגין העבירה שנעברה, בגלל האנטי-חברתיות הטמונה בתרומתו לעשייתה, וזאת למרות אחדות העבירה שנעברה. — והגוסף, של "הידמות", מבחינת העונש הצפוי, של צורות השותפות העקיפה — השידול והסיוע — לצורה הישירה והגלומה בביצוע העיקרי.

30 באשר למשדל קבע המחוקק הוראה מיוחדת בסעיף 25 לפקודת החוק הפלילי, 1936, ולכן אין אנו מתייחסים אליו בעניין זה של האחריות המורחבת.

31 למרות האמור על-ידי מ"מ הנשיא זוסמן בע"פ 573/72 הכורה ג' מ.י., פד"י כ"ח (2) 57.

אף אחר מן הרעיונות הללו אינו בא לטשטש את הגבולות הפונקציונאליים בין צורות השותפות העקיפה לדבר עבירה, לבין ביצועה העיקרי. אף הרעיון של השוואת העונש הצפוי אינו גורם לטשטוש כאמור, כשם שעבירות ספציפיות שונות אינן מאבדות את זהותן ומהותן הנפרדות, למרות שמידת העונש הצפוי בגין עשייתן עשויה להיות זהה לחלוטין.

ב. "המשטמות" הפרוצידוראלית של הוראת הפתיחה שבסעיף 23(1) לפקודה. בנוסף לכך מן הראוי לעמוד גם על משמעות נוספת, הטמונה בהוראת הפתיחה של סעיף 23(1) לפקודת החוק הפלילי, 1936. על אף מיקומה של ההוראה בחוק מהותי, משמעות זו היא, הפעם, פרוצידוראלית טהורה; יחד עם זאת, משמעות זו כרוכה, באורח בלעדי, בהתפתחות ההיסטורית המיוחדת של הדין האנגלי — ממנו נקלטה ההוראה³² — בסוגיית השותפות, ללא כל זיקה למשפט הישראלי; לכן, אין להימצאות ההוראה בחוק ישראלי, מבחינה זו, כל השלכה, לא דיונית וכמובן לא מהותית, על המשפט הישראלי. משום כך הכנסנו כאן את התיבה משמעות בין מרכאות.

לפי המשפט המקובל, לא ניתן היה להעמיד לדין צד עקיף — מסייע או משדל — לדבר עבירה, אם מבצעה העיקרי עדיין לא הובא לדין ולא הורשע עליה³³. כלומר, במקרים בהם המבצע העיקרי נעלם או נפטר טרם הורשע, מן הנמנע היה להעמיד את הצדדים הנותרים לדין או להרשיעם, הרף הראיות המרשיעות הקיימות נגד כולם. אין חולק על טיבה הפרוצידוראלי של הלכה זו, וכן כי במשפט הישראלי אין מניעה עקרונית להעמיד לדין צד עקיף, טרם הועמד לדין המבצע העיקרי. הלכה מאותו סוג היתה כי, אם הועמד לדין שותף לדבר עבירה ובמשך המשפט התברר כי, למעשה, חלקו בעשיית העבירה התבטא בתפקיד שונה מזה שבגינה הועמד לדין, חייב היה ביהמ"ש לזכותו מכל אשמת, ללא כל אפשרות להחליפה, לא *in rem* ולא *in jure*. גם זה מכשול פרוצידוראלי גרידא, אשר אינו קיים על-פי סדרי הדין הפליליים הנהוגים כעת אצלנו.

כדי להתגבר על מכשולים אלה, הכוונה התחיקה האנגלית, בשנות השישים של המאה הקודמת, בדרך סטאטוטורית³⁴, את כל הצדדים לדבר עבירה למבצעה העיקרי.

32 ראה את הניתוח של ההתפתחות האמורה בדברי הנשיא אגרוט בע"פ 61/73 שמואלי נ' מ.י., פד"י כ"ח (1), עמ' 281, בעמ' 291 ואילך.

33 לא למותר לציין, כי בעבירות ה־Treason היו רואים בכל שותף, היה תפקידו כאשר היה, מבצע עיקרי, בגלל החומרה המיוחדת שבעבירה — *propter odium delicti*, ואילו לגבי עבירות העוון — *misdemeanour* — שוב לא היו מבחינים בין הצדדים למיניהם, וזאת מן השיקול ההפוך, שהעבירות מסוג זה הן קלות למדי כדי להבחין בין השותפים למיניהם, כך שיש לראות בכלם מבצעים עיקריים, למרות שלמעשה תפקידם יכול היה להיות אחר. כללי השותפות היו, איפוא, רלוונטיים רק לעבירות מסוג פשע — *felony*. וגם לגבי העבירות מסוג זה, מעניינת הסיבה אשר גרמה להבחנה בין צורות השותפות (ראה: G. W. Williams, *Criminal Law, The General Part* 2nd ed. p. 346).

34 *The Accessories and Abettors Act (1891, 24 & 25 Vict. C. 94)*. ראוי לציון כי לאחר כניסתו לתוקף של ה־*Criminal Law Act 1967*, כאשר בוטלה, בין השאר, כל הבחנה גור־מטיבית בין *misdemeanour* לבין *felony*, נקבע כי הדין שהיה חל על העבירות מן הסוג הראשון, יהול להבא גם על העבירות מן הסוג השני (סעיף 21(2) לחוק האמור). היוצא מכאן כי, בדרך זו, הושווה מעמדם של כל הצדדים לעבירות מכל הסוגים.

עקב כך, אם כל אחד יכול להיחשב כמבצע עיקרי, כי אז נעלמת כל מניעה בדבר סדר הרשעתם, שכן בין המבצעים העיקריים לבין עצמם אין כל חובה בדבר סדר הבאתם לדין; כן מתבטלת כל השלכה לשינויים בהגדרה הפונקציונאלית של צורת ההשתתפות של כל אחד מן הצדדים לעבירה פלונית על אפסרויות בית-המשפט להכריע את הדין לגופו של העניין; שכן, בעיני החוק האמור, הם נחשבים, בלאו הכי, כולם, כמבצעים עיקריים וניתן להרשיע את כל אחד בתור שכוה, למרות שהועמד לדין על השתתפות לעבירה בתפקיד שונה מזה, שהתברר במשך המשפט, כי בו, לאמיתו של דבר, נטל חלק.

הכל מגדירים את ההוראות הללו של החוק האנגלי כבעלי "משמעות פרוצידוראלית גרידא"³⁵, ובהוראות אלה מקור ההשראה של הפתיחה של סעיף 23(1) לפקודת החוק הפלילי, 1936. אין חולק כי משמעות זו אינה הולמת את המציאות הגורמאטיבית הישראלית, בה אינם קיימים המכשולים הפרוצידוראליים הנ"ל בדבר שפיטתם והרשעתם של הצדדים למעשה עבירה.

יתירה מזו; התיזה לפיה סעיף 23(1) לפקודת החוק הפלילי, 1936, מסמיך לראות, מן הבחינה המהותית, בכל צד לעבירה — אפילו עקף — מבצע עיקרי, אף סותרת את גישת המשפט הישראלי³⁶ לענישת הצורות הנגזרות של העבירה. האם ניתן היה להעניש על ניסיון לשידול, בהעדר סעיף 31 לפקודת החוק הפלילי, 1936, המסמיך לכך? וודאי שלא. אולם, לפי הקונסטרוקציה שניתן לראות במשדל, מבחינה מהותית, מבצע עיקרי, כי אז ניתן היה לבנות את האחריות בנין ניסיון לשידול על ההוראות הרגילות המתייחסות לניסיון לביצוע העיקרי. בדומה לכך, אילו אפשר היה להאשים את המסייע לעבירה בביצוע העיקרי, כי אז מכוח אותן הוראות, היה הופך לעניש גם הניסיון לסייע, כאשר, בהעדר נורמה מיוחדת אין עונשין על-פי גזירה מעבירה נגזרת אחרת.³⁷

המסקנה המתבקשת מן האמור היא, כי דימוי הסיוע והשידול לביצוע העיקרי, אין לו כל השלכה על ההבחנות הפונקציונאליות בין צורות הכותפות, ולכן אין בכוחו להסמיך את ההחלה מיניה וביה של דיני הביצוע העיקרי מהותיים על צורות הכותפות הנותרות. אם הוראות סעיף פלוני נועדות למבצע העיקרי, כי אז עליו בלבד הן יחולו. לפיכך,

35 ראה: ע"פ 61/73 שמואלי נ. מ.י., פד"י כ"ח (1), עמ' 281, בעמ' 293.

36 ראה: ע"פ 365/73 אסולין נ. מ.י., פד"י כ"ח (1), עמ' 312. בעניין זה הפעיל המערער לחץ, תוך איומים באלים, על מתלונן בגדו ישיבה את עדותו. המתלונן לא מילא אחר מבוקשו של המערער וזה הורשע בעבירה על-פי סעיף 120 לפקודת החוק הפלילי, 1936, כמבצע העבירה של "עדות סותרות"; שהרי בהיותו משדל, ניתן לראותו כמבצע עיקרי. בית המשפט העליון דחה דעה זו. שכן אין שידול כאשר לא היה ביצוע עיקרי — ולו גם בגדר ניסיון בלבד.

37 השווה עם ע"פ 441/72 מרדכי ביטן נ. מ.י., פד"י כ"ז (2) 141. הנשיא אגרנט עושה שם הבחנה ברורה בין עבירת הקשר, שהיא בבחינת "עבירה מושלמת", העומדת בפני עצמה, ולכן ניתן להרכיב עליה את הוראות סעיף 30 לפקודת החוק הפלילי, 1936, ולהאשים אדם גם בניסיון לקשירת קשר, לבין צורות ההתנהגות העבריינית "הנגזרות" מן העבירה המושלמת, אשר בהעדר הוראה מיוחדת, דינו שונה מבחינה זו; והיא, דווקא מפאת השוני המהותי שביניהן לבין הביצוע העיקרי והמושלם של אותה עבירה. כלומר, אסור להיבנות מכל אידנטיפיקציה של הסיוע או השידול עם הביצוע העיקרי, ולכן גם מכל זיהוי המזהה את המסייע או המשדל עם המבצע העיקרי.

אם אמנם יתברר כי סעיף 24 לפקודה נועד למבצע בצוותא, אין הוא יכול לחול על המסייע.

ג. ההבחנה הפונקציונאלית בין צורות השותפות. אם ניגש לבדיקת צורות השותפות לדבר עבירה³⁸ לפי הקריטריון הפונקציונאלי, כי או ניתן לסווג אותן, בין היתר, לשני סוגים — צורות ראשיות וצורות משניות.

הצורות הראשיות הן השידול והביצוע העיקרי. המשדל הינו, מבחינת גיבוש העבירה, אביה הרעיוני והמוסרי; הוא אשר העביר את רעיון ביצוע העבירה למבצע; ואפילו לא היה הרעיון בבחינת חידוש בשביל המשדל, הרי היה זה המשדל אשר הכריע את הכף אצל המשדל והביא אותו בכך להחלטת הביצוע הסופית. בלעדי תרומה זו בדבר היווצרותו — אצל המבצע — של היסוד הנפשי הנדרש לשם ביצוע העבירה, לא היתה זו מתבצעת — לפחות לא בתנאים המוחשיים בהם בוצעה — והמשדל לא היה הופך לעבריין, בנסיבות העניין. המשדל הינו, איפוא, צד ראשי לביצוע העבירה, למרות שמבחינת הביצוע עצמו, הקונקרטי, של מעשה העבירה, הוא רק צד עקיף, שכן אין הוא נוטל חלק בביצוע ה-actus reus של העבירה, גופו.

כמובן, תפקיד זה, כצד ראשי, של המשדל, אינו גורע מהיות גם המבצע צד ראשי בעשיית העבירה. ככלות הכול, הוא — המבצע העיקרי — הוא האדון של ההחלטה לבצע את העבירה, בדין הבחירה אם אכן לגשת לעשייתה והוא גם השולט בעשייה הקונקרטי של העבירה, מתחילתה ועד סופה; הלא בלעדיו אין כל סיכוי שהעבירה תתבצע. יחד עם זאת, המבצע העיקרי הוא גם הצד הישיר בביצוע העבירה, שכן הוא אשר מבצע את מעשה העבירה גופו.

משקל זה, של תרומתם של המשדל ושל המבצע העיקרי, בדבר גיבוש רעיון העבירה וביצועה, המיחד אותם כצדדים ראשיים — למרות שהאחד הוא רק צד עקיף והשני הוא הצד הישיר — משתקף גם באחריות הכרוכה בשידול לדבר עבירה ובביצועה העיקרי. למשל, הגיסיון לבצע את העבירה — פרט למעשה חטא — הינו עניש, ובאותה מידה עניש הוא גם הגיסיון לשידול למעשה העבירה, הקרוי בתחיקתנו בשם "הסתה"³⁹.

מתבקשת, איפוא, תגובה עונשית, כבר בשלב הפרלימינארי, גם לגבי השידול. לא כך היחס לסייע לדבר עבירה; אין הגיסיון לסייע בגדר התנהגות ענישה. וזאת, מפאת התרומה המשנית של המסייע, אשר כל ייחודה, בסגולה הפוטנציאלית לעזור לביצוע, כאשר היוזמה, ההחלטה וההגשמה, כולן היו בידי אחרים. יחד עם זאת, המסייע הינו גם הוא, בדומה למשדל, צד עקיף לביצוע העבירה, היות וגם הוא אינו נוטל חלק ישיר בביצוע מעשה העבירה, גופו.

לכן, יש מדינות בהן מבחינים בין סיוע לדבר עבירה לבין צורות השותפות הנותרות, גם מבחינת מידת העונש הצפוי. וכן, גם מתקבל על הדעת שהמסייע יתן את הדין רק על העבירה אשר צפה מראש שתבוצע תוך מתן הסיוע; אך לא גם בגין עבירה אחרת, אשר המבצע העיקרי נתפס בביצועה, אף אם היתה זו תוצאה מסתברת

38 למעט השותפות לאחר מעשה, אשר, לאמיתו של דבר, אינה צורה של שותפות, אלא עבירה בפני עצמה, המתבטאת בהושטת עזרה לעבריין להימלט מאחריות פלילית, לאחר שביצע את העבירה, ובלא כל השתתפות בביצועה.

39 על-פי סעיף 31 לפקודת החוק הפלילי, 1936.

במהלך הגשמת התוכנית המקורית. מעמדו המשני של המסייע ביחס למבצע העיקרי ואף ביחס למשדל — למרות שהמשדל והמסייע כאחד, הם צדדים עקיפים כאמור — מסביר את צימצום אחריותו הפלילית, למה שהיה נכון להשתתף בביצועו, בלבד; כשם שאין באים אליו בטרוניות, כאשר ניסה לסייע לדבר עבירה ולא עלה בידו להשיג את המטרה, הן מפני שהסיוע המוצע נדחה, הן מפני שהביצוע לא יצא אל הפועל והן מכל סיבה אחרת.

לפיכך, יש להבין מדוע סביר שסעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, לא יתייחס למסייע לדבר עבירה, הן מפורשות והן מכללא, אלא למבצעה בצוותא העיקריים, כפי שהדבר עולה מפורשות מתוכן הסעיף.

6. הגישה כלפי המשדל

מאידך גיסא, לעומת האמור ביחס לגישה כלפי המסייע, יש להבין את היחס הנבדל כלפי המשדל. שותף זה לדבר עבירה, משקלו ותרומו בדבר גיבוש העבירה שונים בתכלית, ומעניקים לו את המעמד האמור של צד ראשי לדבר עבירה. לכן, כאשר נאמר⁴⁰ כי המשדל אחראי גם על כל עבירה שנעברה בפועל על-ידי המבצע העיקרי, במידה שהיא a probable consequence — תולדה מסתברת — של ביצוע השידול, מתקבל הדבר על הדעת; שכן, מי שיצר את עצם רעיון העבירה והגיע את מישוהו אחר לגשת לעשייתה, חייב לשאת בכל התוצאות של שידולו — *versatur in re illicita tenetur etiam pro casu* — בדיוק כמו המבצע המעשי עצמו. זוהי הגישה הנקוטה בסעיף 25 לפקודת החוק הפלילי, 1936.⁴¹ גישה זו נקוטה גם בסעיף 22(2) לחוק הפלילי הקנדי, בו מייחסים למשדל כל עבירה שנעשתה על-ידי המשדל עקב השידול ואשר המשדל "knew or ought to have known was likely to be committed in consequence of the counselling or procuring". לעומת זאת, בסעיף 70(2) לחוק הפלילי של ניו-זילנד, אין מייחסים למשדל אלא כל עבירה אשר הוא "knew to be likely to be committed in consequence...". ואילו המלים "or ought to have known" שהופיעו בנוסח המקורי של הסעיף, משנת 1908, הושמטו לאחר מכן.⁴² כלומר, גישה קצת מצמצמת, אשר ניתן להשלים עמה, כשמעמידים אותה מול הגישה כלפי המבצע בצוותא, אולם בשום פנים ואופן לא בהשוואה עם הגישה כלפי המסייע.

40 סעיף 9 של החוקים הפליליים של קווינסלנד ווסטרן — אוסטרליה; סעיף 5 לחוק הפלילי של טסמניה — אוסטרליה; סעיף 9 לחוק הפלילי של ניוגריה; סעיף 22 לחוק הפלילי של קפריסין.

41 זוהי לשון הסעיף:

"Mode of execution immaterial.

25. (1) When a person counsels another to commit an offence, and an offence is actually committed after such counsel by the person to whom it is given, it is immaterial whether the offence actually committed is the same as that counselled or a different one, or whether the offence is committed in the way counselled or in a different way, provided in either case that the facts constituting the offence actually committed are a probable consequence of carrying out the counsel."

42 המדובר בסעיף 291(2) (1908) של החוק הפלילי, בנוסחו הקודם.

סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 — האמנם נועד הוא למסייע?

ראוי לציון כי, בעוד שבעניין דהאן ובן-הרדש דנים, כביכול, באחריותו של המסייע, בגין העבירה הנוספת שנעברה על-ידי העבריין העיקרי, הכל על-פי סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, מופנים אנו, לשם חינוק הפרשנות הנקוטה בפסק-הדין, בין השאר, לסעיף 22 לחוק הפלילי של קפריסין (1928),⁴³ סעיף המתייחס למשדל דווקא; וזאת, למרות שבחוק זה, כאמור, קיים גם סעיף אחר — סעיף 21 — המקביל לסעיף 24 שלנו; אולם, סעיף 21 זה מיועד, בהתאם לנוסח המפורש של כותרת השוליים למבצעים בצוותא דווקא — joint perpetrators — דבר שיכול אמנם להוכיח, כפי שצינו לעיל, כי סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, מיועד, גם הוא, למבצעים דווקא, ולא למסייעים. על כל פנים, חוזרת ומתחזקת ההרגשה כי קשה להסכים עם החלת סעיף 24 האמור על המסייע, כאשר אין בו כל התייחסות למסייע וכאשר תוכנו של הסעיף, כל כולו, מצביע על המבצע בצוותא. כמו כן, אין העקרונות בדבר אחריות פלילית מתיירים ללמוד בדרך של אנאלוגיה מאחריותו של המשדל על אחריותו של המסייע, כאשר כלל בסיסי בתחום הפלילי הוא של פרשנות מצמצמת, ולא ההפך.

7. האחריות של המבצעים בצוותא

בכך הגענו לעצם הייעוד של סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936. מעדיפים אנו בהחלט את הגירסה של הנשיא (אגרנט) כי סעיף זה "הוא סעיף מהותי עצמאי" (ההדגשה במקור),⁴⁴ על פני סברתו של השופט הלוי כי סעיף 24 הוא סעיף הגדרה גרידא אשר נועד להגדיר, בדיוק כמו סעיף 23(1)(ג), "אותו סוג של 'מסייעים' הידועים במשפט האנגלי בשם 'principals in the second degree'"⁴⁵. כלומר, הם מהווים, כביכול, שני סעיפי עזר בלבד. זאת ועוד יותר: "אין צורך — מסביר השופט הלוי את רעיונו זה — להזכיר את סעיפי העזר הג'ל, לא בכתב-ההאשמה ולא בהרשעה. אם נזכר אחד מהם בכתב ההאשמה, אפשר להחליפו במשנהו בהרשעה, נזכר בהרשעה, אפשר להחליפה בערעור"⁴⁶. קשה עד למאוד לנחש על מה הסתמך השופט הלוי בקביעותו אלה, הנסתרות על-ידי עצם נוסח הסעיפים הללו. כלום, אמנם, ניתן היה להשתית על סעיף 23(1)(ג) לפקודת החוק הפלילי, 1936, אחריות לעבירה שבוצעה מעבר למתוכנן? האם מתעורר ספק כלשהו כי על-פי סעיף זה נושא אדם באחריות אך ורק בגין אותה עבירה אשר צפה מראש שתבוצע? ובצדק — מבחינה זו — קובע הנשיא (אגרנט) כי "הרי כלל זה אינו הכרחי לאחריותו הפלילית של המסייע לפי סעיף 24"⁴⁷. רק השגה אחת לנו — אמנם כלל לא משנית — שסעיף זה אינו מתייחס, כאמור, לא בכתובו ולא ברוחו, למסייע. סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, הינו בהחלט סעיף מהותי עצמאי — כפי שקובע הנשיא — בכך שהוא מייחס לאדם עבירה שלא הניח שתבוצע, ומסמך להטיל עליו את מלוא האחריות הפלילית עבורה, למרות שמבחינה

43 עניין דהאן ובן-הרדש, בעמ' 226 מול אות השוליים ד'.

44 עניין דהאן ובן-הרדש בעמ' 218.

45 ע"פ 49/52 חלאל ג' היוה"מ, פד"י ז', עמ' 337, בעמ' 357.

46 ש"ב.

47 עניין דהאן ובן-הרדש, בעמ' 218.

מאטריאלית היא בוצעה באורח בלעדי, על-ידי חברו; אלא שהוא – סעיף 24 – חל על מבצעים בצוותא, עיקריים, ולא על מסייעים.

גישה זו, הודות לכך שהיא הולמת את הכתוב, התוכן והרוח של סעיף 24, מסוגלת ליתן גם הסבר רציונאלי להשלכות הוראותיו. נאמר בסעיף כי:

“...each of such persons being present at the commission of any of such offences is deemed to have committed the offence or offences committed.”

המדובר, כמובן, על אותה עבירה⁴⁸ שהיתה בבחינת תוצאה מסתברת של ביצוע המטרה המשותפת הבלתי חוקית. על-פי ההלכה, שקבעה כי הסעיף חל על המסייע, ייחסו לו – למסייע – השתתפות לאותה עבירה נוספת או אחרת, בה התחייב המבצע העיקרי; וזאת, למרות שלשם חיוב בעבירה הקונקרטית האמורה, דרושה mens rea, ואילו, לגבי המסייע, די בכך שהיא היתה יכולה להיות בתחום הצפייה “הסבירה” בלבד, אולם לא היתה גם בתחום צפייתו “בפועל”, כלומר לא היתה לו המחשבה הפלילית הנדרשת לשם התהוות העבירה⁴⁹. זוהי החדרת אחריות – דרך סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 – על עבירות של mens rea, בגין רשלנות בלבד. נראה כי מדיניות עונשית כזאת כלפי מסייע יש בה משום הפרזה.

לעומת זאת, ניתן להצדיק מדיניות זו כלפי המבצעים העיקריים, אשר ניגשו להגשמת מזימתם המשותפת animus auctoris, כגוף אחד, הפועל תוך נכונות לבצע כל הנדרש לכך, וכאשר אין כל משמעות פונקציונאלית לצורה בה התחלקה העשייה הקונקרטית באורח פנימי, כשם שאין כל משמעות להשתתפות איבריו השונים של גופו של אותו אדם בביצוע מעשה מסויים.

ניתן לגרוס כי המבצעים העיקריים, טבעי שכולם יתנו את הדין על כל הנעשה אגב ההגשמה ביחד של המזימה המשותפת, ללא כל התחשבות בתרומה הפיזית של כל אחד ואחד לכך. ואם בוצעו עבירות נוספות או אחרות, של mens rea, ישאן, כולם, באחריות הצמודה לעבירות מסוג זה; ואם בוצעו עבירות כאמור של רשלנות בלבד, שוב תצפה להם, לכולם, אותה אחריות, הכרוכה בעבירות אלה, של רשלנות, ובלבד שתקייים הדרישה הבסיסית שהעבירות האמורות תהיינה בבחינת תוצאה מסתברת ממהלך הביצוע של המזימה המשותפת⁵⁰. המעמד השווה בביצוע מזימה זו, ייתכן שיצדיק גם אחריות שווה, בהתאם לטיב העבירות שבוצעו בפועל.

אם כי ניתן לגרוס גם אחרת: אף במקרה של מבצעים עיקריים, מן ההגיון שכל אחד מהם יהא אחראי על העבירות הנוספות או האחרות, שנעברו בידי המבצעים הגותרים במהלך עשיית העבירה המקורית, בהתאם ליחסו הנפשי האישי כלפיהן; כלומר, כעל עבירות של מחשבה פלילית, אם הן היו בתחום צפייתו בפועל; ואילו, אם עבירות אלה היו בתחום הצפייה הסבירה בלבד, מן הדין שהשותף אשר לא צפה מראש את ביצוען, ישא באחריות

48 או עבירות.

49 הדוגמה המובהקת לכך היא זו של ייחוס מעשה רצח על-פי סעיף 214(ג) לפקודת החוק הפלילי, 1936 – עבירה הדרושת “ודון” לגבי התוצאה הקטלנית – למסייע, גם על בסיס היות תוצאה זו צפויה באורח סביר בלבד, אולם מבלי שצפה אותה בפועל מראש.

50 כמובן, תוך ידיעה ממשית של העובדות, אשר בגללן סביר היה להניח כי ייתכן שתתבצענה גם עבירות אחרות.

פלילית בשל רשלנות, למרות שניגש לביצוע המזימה המסוכנת בבחינת מבצע עיקרי. זהו פתרון — אמנם *de lege ferenda* — הגיוני ועקרוני יותר. כל אלה, אינם מכוונים להטיל ספק כל שהוא על הנכונות והיסודיות של פסק-הדין בעניין דהאן ובן-הרוש. אדרבא, הוא נכון מבחינה משפטית ומבוסס מבחינה עובדתית, לחלוטין; אולם זאת, מכיוון שלפי מסכת העובדות שהוכחו במשפט זה, שני השותפים פעלו כמבצעים בצוותא, עיקריים, ביחס לביצוע השוד ויתר המטרות הבלתי חוקיות שהופיעו לפנייהם, לפתע, כאשר ראו את הכישלון בעשיית השוד, ואת נסיבות כישלון זה. לפי מסכת עובדות אלה, לא היה כל צורך לפרש את הנוראות סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, כנועדות לקבוע את האחריות הפלילית המורחבת של המסייע לדבר עבירה, בגין העבירות האחרות או הנוספות שבוצעו בידי המבצע העיקרי.

8. האסמכתאות שהובאו בעניין "דהאן ובן-הרוש"

אולם, שמא הביאו לפרשנות זו ההלכות האנגליות שצוטטו בפסק-הדין של בית-המשפט העליון בעניין דהאן ובן-הרוש, חרף הנוראות החוק הישראלי המפורשות? גם השערה זו איננה מתאשרת, שכן, בהמישה מתוך שבעת פסקי-הדין האנגליים המצוטטים שם י,

51 ואלה חמשת פסקי הדין —

(א) *R. v. Appleby* (1940), 28 G. App. R., 1 שבו העובדות היו כדלקמן: A יחד עם O הופתעו על-ידי שוטר בעת ביצוע פריצה לתוך בית. הם ניסו לברוח ואגב כך נורתה ירייה מאקדחו של O והשוטר נפגע מכך פגיעה קטלנית. A הורשע, יחד עם O, ברצח, ועל כך הוא ערער. מערכת עובדות זו מצביעה על שני שותפים לפריצה במעמד של מבצעים עיקריים והשאלה של הבחנה ביניהם — אחד כמסייע והשני כמבצע עיקרי לא יכלה להתעורר.

(ב) *R. v. Smith* (1953), 3 All. E. R., 597 שבו העובדות היו כדלקמן: S הורשע בהריגת אדם שנדקר בידי A, שהורשע גם הוא באותה עבירה. שני הנידונים השתתפו בקטטה שפרצה ביניהם לבין הקורבן בתוך בר. אגב הקטטה יצא S החוצה והחל מיידה אבנים על הבר, בו בזמן ש-A דקר, בפנים, את הקרבן למוות. גם בפסקי-דין זה אין כל דיון בטיב השתתפותו של כל אחד משני הנידונים בעבירה שיוחסה להם, ולכן אין ללמוד ממנו דבר ביחס לאחרייתו של המסייע בגין הנעשה בידי המבצע העיקרי.

(ג) *R. v. Pridmor* (1913), 8 G. App. R., 198 שבו יצאו שניים לציד וביצעו הסגת גבול. הם נתגלו ואחד מהם ירה במי שגילה אותם. שניהם הואשמו בניסיון לרצח ובית-המשפט מתייחס למעשה שבוצע תוך "common unlawful enterprise" ו"common purpose". ברור כי ביחס לעבירה המקורית של הסגת-גבול הם היו, שניהם כאחד, מבצעים עיקריים, כך שגם כאן היה טבעי שלא למצוא כל הבחנה בין מסייע ומבצע עיקרי.

(ד) *R. v. Anderson and Morris* (1966), 2 All. E. R. 644 שבו שני הנאשמים הלכו לתקוף אדם שלישי ואחד מהם דקר אותו. השני יצא זכאי בריו בעוד שהדוקר חוייב, אולם לא מתוך נימוקים כרוכים בהבחנה בין אחריות המבצע העיקרי לעומת זו של המסייע.

(ה) *R. v. Price and Others* (1858), 8 Cox. C. C., 96 שבו זיכה בית-המשפט את ששת הנאשמים במעשה רצח, כאשר התוצאה הקטלנית נגרמה אגב תקיפת הקרבן על-ידיהם, אולם לא הוכח מי מהם השתמש בסכין והנחית בו דקירה קטלנית. במצב כגון זה, קובע בית-המשפט, אם לא הוכח כי היתה להם תכנית משותפת להרוג, או להשתמש בסכין, או, לפחות, כי בעת הדקירה לא הסתייגו שאר התוקפים מן המעשה וגילו המיכה בו, יתחייב רק הדוקר ברצח, ואילו חבריו דינם לצאת זכאים; ואם לא הוכח אף

היו העובדות כאלה, שאילולא התעוררה השאלה של איבחון פונקציונאלי של תפקידו של כל צד מן הצדדים לעבירה המקורית, המיוחסת להם, לא היה כל מקום להבחין ביניהם כמסייעים לעומת מבצעים עיקריים: כולם פעלו בצוותא חדא, כמבצעים עיקריים. אולם העיקר והמאלף הוא כי שאלה זו אף לא התעוררה ולא היה כל דיון בה, לא מן המבט העובדתי ולא מזה המשפטי, בו תתבקש נקיטת עמדה הלכתית בדבר האחריות הפלילית של מסייע בגין מה שנעשה על-ידי מבצע עיקרי תוך חריגה מתוכניהם המשותפת המקורית.

באשר לפסק-הדין השישי⁵², אין לו כלל שייכות לענין, שכן מדובר בו במקרה של אחריות שילוחית של המעביד בגין עבירה של איסור מוחלט שבוצעה בידי עובדו. רק בפסק-דין אחד⁵³, נוסף לשישה הנ"ל, דן, בין היתר, בית-המשפט באחריותו של הנאשם R, שהוא המסייע, לעומת אחריותו של הנאשם B, כמבצע עיקרי. שניהם הואשמו ברצח, ואילו הראשון טען כי אין להרשיעו אלא בהריגה. לטענה זו השיב בית-המשפט לערעורים, כי "It is clear that in the circumstances R was a principal in the second degree", ולכן יש להשאיר את הרשעתו ברצח על כנה. שאלת אחריותו של R לא נידונה, איפוא, באספקלריה של אחריות בגין עבירה נוספת או אחרת שבוצעה על-ידי B במהלך עשיית עבירת השוד המקורית; אלא היות ו-B התחייב ברצח, האם ניתן להרשיע את R, שסייע לביצוע המעשה, בהריגה בלבד? כלומר, קביעה זו, כל משמעותה בכך שמכיוון שדינו של המסייע כדון המבצע העיקרי, לכן מן הנמנע להרשיע את הראשון כצד לעבירה קלה יותר, כאשר העבירה לה סייע היא חמורה יותר. אין כאן כל דמיון בין שאלה משפטית זו, לבין השאלה אם יש לייחס למסייע את העבירה הנוספת או האחרת שנעברה בידי המבצע העיקרי במהלך הגשמת המזימה המשותפת, ואם לאו.

אולם, כאשר מדובר במשפט המקובל האנגלי, מוכנים אנו לצאת גם מתוך הנחה אחרת; דהיינו, כי בין פסקי-הדין שניתנו במאות השנים של התפתחות מסובכת של משפט זה, אמנם נמצאים גם אי-אלו סימוכין לסברה כי על המסייע לשאת באחריות פלילית סולידארית עם המבצע העיקרי עבור כל עבירה נוספת או אחרת

מי היה הדוקר, אזי על כולם לצאת זכאים בדין מאשמת הרצח. על כל פנים, מה שברור, בטוח ומוכח הוא כי ששת הנאשמים השתתפו בביצוע העבירה המקורית — היא עבירת התקיפה — בבחינת מבצעים עיקריים, כולם, כך שלא יכלה להתעורר שאלת אחריותו של המסייע בגין העבירה הנוספת או האחרת שבוצעה בידי המבצע העיקרי במהלך עשיית העבירה המקורית.

52 המדובר בפסקי-הדין *Ferguson v. Wearing* (1951), 1 All. E. R., 402. כאן הואשמה מעבידה בגין עבירה של איסור מוחלט שבוצעה על-ידי עובד שלה במפעל לייצור משקאות חריפים. בית-המשפט זיכה אותה מכל אשמה, מאחר שהעבירה לא נעברה בנוכחותה, לא ידעה שהעבירה תבוצע ואף עשתה כמיטב יכולתה למנוע מעובדיה את ביצועה. על כל פנים, אין כאן שאלה של יחס בין מסייע למבצע עיקרי.

53 *R. v. Bettes and Ridley* (1930), 22 G. Ap. R., 148. במקרה זה היו העובדות כדלקמן: R ו-B תכננו ביחד לתקוף אדם שלישי כדי לשדוד ממנו את כספו. B המתין ברחוב לקרבן ואילו R היכה במכונית שחנתה קרוב למקום שבו נמצא B. כשהגיע הקרבן, B תקף אותו, פצעו ושדד את כספו. הקרבן נפטר כעבור זמן, עקב פציעתו. שני השותפים הואשמו והורשעו ברצח, כאשר R טען שיש להבחין בינו לבין חבריו ולהרשיעו בהריגה בלבד.

סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936 – האמנם נועד הוא למסייע?

שנעשתה במהלך הגשמת המזימה המשותפת, ובלבד שאותה עבירה היתה בתחום הצפיה המסתברת מתנאי עשייתה, הידועים לאותו מסייע. כלום ניתן להסתמך על סימוכין כגון אלה בדבר הרחבת אחריות פלילית, כאשר בחוק החרות הישראלי אין כל בסיס לכך, והעקרון בו דוגלת שיטת המשפט שלנו הוא *nullum crimen, nulla poena sine lege praevia*?

9. סיכום

אין לנו אלא לשוב ולהרגיש כי, לדעתנו, פסק-הדין בעניין דהאן ובן-הרוש נכון בהחלט, מבחינה עובדתית ומשפטית כאחד.

יחד עם זאת, לא היה כל צורך לבסס את פסק-דין, מבחינה משפטית, על כללי האחריות של המסייע לדבר עבירה כאשר המבצע העיקרי עבר, במקומה או בנוסף לה, עבירה אחרת. שהרי דהאן ובן-הרוש פעלו שניהם, ללא כל עוררין, כמבצעים עיקריים במסגרת הגשמת המטרה המשותפת הבלתי הוקית.

גם קשה לגרוס כי סעיף 24 לפקודת החוק הפלילי, 1936, נועד לשמש בסיס נור-מאטיבי להרחבת האחריות הפלילית של המסייע לדבר עבירה, מקום שהמבצע העיקרי עבר, במקומה או בנוסף לה, עבירה אחרת, שלא היתה בתחום צפייתו בפועל של המסייע. שהרי, אין בסעיף האמור כל התייחסות שהיא למסייע לדבר עבירה ולפי גוססו, סעיף זה נועד למבצע בצוותא (coauthor) דווקא.

מבחינת החוק הרצוי, היה מקום לצמצם את תחולת הוראות סעיף 24 האמור אף ביחס למבצע בצוותא עצמו, כך שיהא אחראי לעבירות שנעברו בידי חברו, בנוסף או במקום העבירה המקורית, כמובן במהלך הגשמת המזימה המשותפת, בהתאם ליחסו הנפשי כלפיהן בלבד.